

S(H) függvények alkalmazása a geoelektromos és szeizmikus mérések eredményeinek komplex értelmezésében

NAGY ZOLTÁN

A dolgozat az üledékes összlet geoelektromos mérésekkel meghatározott vezetőképességének (S) és a medencealjzat szeizmikus mérésekkel meghatározott települési mélységének (H) kapcsolatát vizsgálja. Rámutat azokra a lehetőségekre, amelyeket az $S(H)$ függvények vizsgálata nyújthat a harmadidőszaki medencék felépítésének további megismeréséhez.

С использованием теоретических моделей и фактических материалов измерений, в работе рассматривается связь электрической проводимости (S) осадочной толщи, определяемой электроразведочными методами, с глубиной залегания (H) основания бассейна, выявляемой при помощи сейсморазведки. Изучение зависимости $S(H)$ дает дополнительную возможность для выяснения строения третичных бассейнов.

Es wird der Zusammenhang der durch geoelektrischen Messungen bestimmten Leitfähigkeit der Sedimentschichtenfolge (S) und der Tiefenlage (H) des durch seismischen Messungen erfassten Grundgebirges untersucht. Es wird auf die Möglichkeiten hingewiesen, die durch die $S(H)$ -Funktionen im Interesse der weiteren Erkennung des Aufbau des tertiären Beckens dargeboten werden können.

A kőolajkutatás céljából végzett geofizikai mérések fő feladatát képezi hazánkban a harmadidőszaki medencealjzat települési mélységének és domborzati viszonyainak, valamint a medencealjzat felett települő üledékes összlet földtani felépítésének meghatározása.

Ez az összetett feladat a medenceterületek igen sokoldalú és részletes geofizikai kutatását és a mérések eredményeinek komplex értelmezését teszi szükségessé.

A komplex értelmezés – jelenlegi állapotában – elsődlegesen kvalitatív jellegű. A különböző geofizikai módszerekkel nyert mérési adatok kvantitatív módszerekkel történő analizálása lehetőséget nyújthat a földtani felépítés pontosabb megismeréséhez, pl. bizonyos esetek többértelműségének kizárásával, vagy bizonyos formációkra jellemző összefüggések megállapításával.

Az alábbiakban a szeizmikus és geoelektromos mérésekkel meghatározott adatok összefüggését vizsgáljuk.

A geoelektromos mérések eredményeiként kapott anomáliaképet a nagyellenállású geoelektromos vezérszintet képező harmadidőszaki medencealjzat települési mélységének változása és a medencét kitöltő üledékes összlet átlagos fajlagos ellenállásának horizontális változásai hozzák létre [1].

A geoelektromos módszerekkel végzett mérések eredményeiből tehát elsődlegesen a medenceüledék-összlet eredő vezetőképességével (S) arányos mennyiségek határozhatók meg. Képletben kifejezve, a nagyellenállású aljzat felett települt összlet *eredő hosszanti vezetőképessége* [2] [3]

$$S = \frac{H}{\rho_l} \quad (1)$$

ahol

H = az üledékes összlet vastagsága, vagyis az aljzat települési mélysége,
 ϱ_i = az üledékes összlet átlagos hosszanti fajlagos ellenállása.

Célszerűnek látszik a szeizmikus mélység és a geoelektromos vezetőképesség-adatok közötti kapcsolat vizsgálata, mivel az üledék vezetőképessége és a harmadidőszakai medencealjzat mélysége közötti összefüggés — melyet a továbbiakban $S(H)$ függvény szimbólummal jelölünk — analizálása a medencét kitöltő üledékes összlet felépítésére jellemző információkat eredményezhet.

Dőlt helyzetű szigetelő aljzatra települt, siklapokkal határolt izotróp közeg $S(H)$ függvénye

Vizsgálatunk kiindulópontjaként határozzuk meg a dőlt felszínű, nagyellenállású (szigetelő) aljzatra települt, rétegzett izotróp közegre vonatkozó $S(H)$ függvény tulajdonságait.

A rétegeket elválasztó határfelületek síkok és a rétegek mindenütt véges, nullától eltérő vastagságúak. Az üledékösszlet eredő vezetőképessége az (1) képletből nyerhető.

S n rétegből összetett közegre a következőképpen számítható:

$$S = \frac{h_1}{\varrho_1} + \frac{h_2}{\varrho_2} + \dots + \frac{h_n}{\varrho_n} = \sum_{i=1}^n \frac{h_i}{\varrho_i}, \quad (2)$$

ahol

$h_1, h_2, \dots, h_n$ = az egyes rétegek vastagsága,
 $\varrho_1, \varrho_2, \dots, \varrho_n$ = az egyes rétegek fajlagos ellenállása.

A (2) kifejezésben ϱ_i konstans értéket jelent, a h_i rétegvastagságok azonban H -nak az üledékösszlet vastagságának valamilyen $h(H)$ függvényei. A keresett $S(H)$ függvény a ϱ_i értékek ismeretében, a $h(H)$ összefüggés meghatározásával írható fel:

$$S(H) = \sum_{i=1}^n \frac{h_i(H)}{\varrho_i}. \quad (3)$$

a) Homogén fedőközeg

Az 1. ábrán látható egyréteges homogén ϱ fajlagos ellenállású fedőközegre (1) és (3) alapján az $S(H)$ függvényt az origóból kiinduló egyenes írja le, melynek iránytangense

$$\alpha = \frac{1}{\varrho}.$$

b) Kétréteges fedőközeg

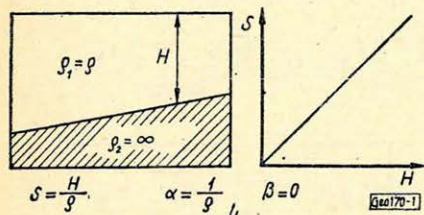
Az aljzatra települt két különböző fajlagos ellenállású rétegből összetett közeg esetére, ha az egyik réteg vastagsága h_c = konstans, az $S(H)$ függvény (3)-nak megfelelően

$$S(H) = \frac{H}{\varrho_c} + h_c \left(\frac{1}{\varrho_c} - \frac{1}{\varrho_v} \right), \quad (4)$$

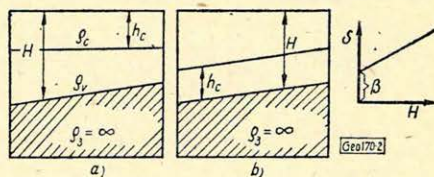
ahol

ϱ_c = a konstans vastagságú réteg fajlagos ellenállása,
 ϱ_v = a változó vastagságú réteg fajlagos ellenállása.

Az $S(H)$ függvény alakja független attól, hogy a konstans vastagságú réteg a felszínnel vagy az aljzat felszínével települ párhuzamosan.

1. ábra Φuz. 1 Fig. 1

2. ábra Φuz. 2 Fig. 2

A függvény ismét lineáris. Az $S(H)$ függvénynek megfelelő egyenes iránytangense

$$\alpha = \frac{1}{\varrho_v}$$

ordinátametszete

$$\beta = h_c \left(\frac{1}{\varrho_c} - \frac{1}{\varrho_v} \right).$$

Amennyiben a kétréteges fedőközegben mindkét rétegvastagság változik, vagyis a két réteget elválasztó határfelület dőlt, (3)-ból hasonló úton kapott függvény a következő

$$S(H) = H \left[\frac{1}{\varrho_2} - n \left(\frac{1}{\varrho_2} - \frac{1}{\varrho_1} \right) \right] + \left(\frac{1}{\varrho_2} - \frac{1}{\varrho_1} \right) [nH_0 - h_1], \quad (5)$$

ahol

$$n = \frac{\operatorname{tg} \gamma_1}{\operatorname{tg} \gamma_2}$$

H_0 = a modell egy tetszőlegesen megválasztott vonatkozási pontján az üledékes összetv vastagsága,

h_1 = ugyanezen a ponton a ϱ_1 fajlagos ellenállású réteg függőleges irányú vastagsága,

γ_1 = a ϱ_1 és ϱ_2 fajlagos ellenállású rétegeket elválasztó határ dőlésszöge,

γ_2 = az aljzat felszínének dőlésszöge.

A γ_1 és γ_2 előjeles szögértékek, az előjel megállapításánál γ_2 számít + értékek. A függvény alakja nem változik meg, ha a két határfelület ellentett értelemben dől.

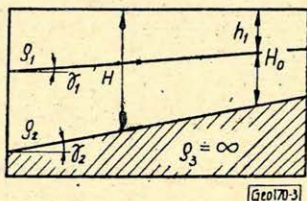
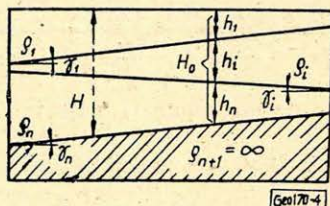
Az $S(H)$ függvényt ebben az esetben is egyenes írja le, melyek iránytangense

$$\alpha = \frac{1}{\varrho_2} - n \left(\frac{1}{\varrho_2} - \frac{1}{\varrho_1} \right),$$

$$\beta = \left(\frac{1}{\rho_2} - \frac{1}{\rho_1} \right) \cdot [nH_0 - h_1].$$

Az egyszerű modellekre levezetett összefüggéseket kiterjesztve tetszőleges „ n ” számú rétegből felépített fedőközeg esetére, a 4. ábrának megfelelő jelölések felhasználásával:

$$S(H) = H \cdot \sum_{i=1}^n \left(\frac{1}{\rho_i} \cdot \frac{\operatorname{tg} \gamma_i - \operatorname{tg} \gamma_{i-1}}{\operatorname{tg} \gamma_n} \right) + \sum_{i=1}^n \frac{1}{\rho_i} \left(h_i - H_0 \frac{\operatorname{tg} \rho_i - \operatorname{tg} \gamma_{i-1}}{\operatorname{tg} \gamma_n} \right). \quad (6)$$

3. ábra Φ uz. 3 Fig. 34. ábra Φ uz. 4 Fig. 4

bevezetve a $K_i = \frac{\operatorname{tg} \gamma_i - \operatorname{tg} \gamma_{i-1}}{\operatorname{tg} \gamma_n}$ jelölést:

$$S(H) = H \sum_{i=1}^n \left(\frac{K_i}{\rho_i} + \frac{1}{\rho_i} (h_i - K_i H_0) \right). \quad (7)$$

Tehát, a tetszőlegesen dőlt sík réteghatárokkal felosztott, „ n ” számú izotróp rétegből álló, dőlt felszínű szigetelő aljzatra települt összletre vonatkozó $S(H)$ függvény általánosan lineáris alakban írható fel

$$S(H) = \alpha H + \beta, \quad (8)$$

ahol a függvényt ábrázoló egyenes iránytangense csak a változó vastagságú rétegek fajlagos ellenállásától és a réteghatárok dőlésszögétől függő konstans:

$$\alpha = \sum_{i=1}^n \frac{K_i}{\rho_i}; \quad K_i = \frac{\operatorname{tg} \gamma_i - \operatorname{tg} \gamma_{i-1}}{\operatorname{tg} \gamma_n}, \quad (9)$$

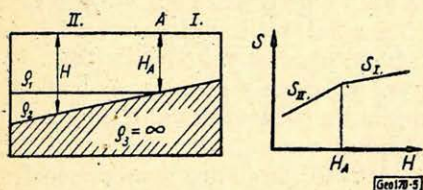
az ordinátametszet pedig a szelvény tetszőleges vonatkozási ponton megadott geoelektromos paramétereitől függ.

Az α és β konstans érték a geoelektromos szelvénymodell értelmezési tartományán belül.

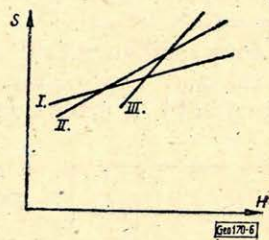
A szelvénymodell értelmezési tartományának nevezzük azt a szelvényszakaszt, amelyen belül a réteghatárok dőlésszöge és a rétegek fajlagos ellenállása változatlan és egyetlen rétegi vastagsága sem lesz nulla.

A határfelületek szelvénymenti megváltozása az $S(H)$ függvény mentében törést okoz, de a megváltozott szelvénymodellre a lineáris összefüggés továbbra is érvényes, csak α és β értéke megváltozik. Pl. az 5. ábrán látható egy kiékelődés jelentkezési módja az $S(H)$ függvény menetében. Az értelmezési tartomány határán az $S(H)$ függvény megtörik, de folytonosságát megtartja.

Ha a nagyellenállású aljzat nem monoton dőlésű, hanem a különböző modell-tartományokban azonos aljzattélységek többször is előfordulnak, az egyes értelmezési tartományok $S(H)$ függvényei nem különülnek el olyan észrevehetően, mint az 5. ábrán láttuk, hanem a 6. ábrán látható módon jelentkezhetnek.

5. ábra $\Phi_{uz. 5}$ $Fig. 5$

6. ábra $\Phi_{uz. 6}$ $Fig. 6$

Az olyan modellek esetén, melyek több $S(H)$ függvénytartományból tehetők össze, az S és H adatok közti korreláció vizsgálatát szelvénymenti adatokon kell végezni, ugyanis ilyen esetekben a területi eloszlásban nyert adatokból egy látszólag szórt adathalmazt kaphatunk.

Az $S(H)$ függvény α és β paramétereinek változása a modellfelépítés függvényében

A β paraméter szemléletes értelemben azt a kezdeti vezetőképesség-értéket jelenti, amit a $H=0$ határesetben kapnánk. Ez természetesen fizikailag nem értelmezhető, mivel amíg a $H=0$ esethez (az aljzat kibúvása) eljutunk, addig az aljzat fölé települt rétegek már korábban kiékelődnek, ami azt jelenti, hogy átlépjük az $S(H)$ függvény eredeti értelmezési tartományát.

Egyszerűbb modellek esetére azonban a $H=0$ mélységhez tartozó β ordinátametszet értéke ad bizonyos következtetésre módot. Ahol a konstans vastagságú rétegek mellett egy változó vastagságú összlet van (2. ábra), a (4) értelmében

$$\text{ha } \beta \text{ pozitív úgy; } \frac{\rho_v}{\rho_c} > 1$$

$$\text{ha } \beta \text{ negatív úgy; } \frac{\rho_v}{\rho_c} < 1.$$

Homogén fedőösszlet esetén: $\beta=0$.

Egyszerű modellek esetére az α paraméter a változó vastagságú összlet fajlagos ellenállásának reciprokával egyenlő. Általános esetben α értéke határértékként értelmezhető. Az (1) és (8) alapján ugyanis felírható, hogy

$$S = \frac{H}{\rho_l} = \alpha H + \beta, \quad (11)$$

vagyis

$$\frac{1}{\rho_l} = \alpha + \frac{\beta}{H} = \overline{\sigma}_l. \quad (12)$$

Tehát az üledékes összlet átlagos fajlagos vezetőképessége a modell értelmezési tartományában törtfüggvény (hiperbola) szerint változik. Határértékben, ha

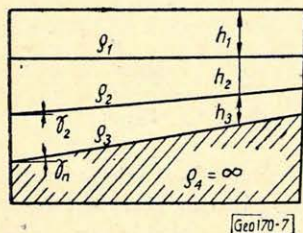
$$\lim_{H \rightarrow \infty} \bar{\sigma}_1 = \alpha \quad (13)$$

Vagyis általános esetben α a végtelen vastag üledékes összlet átlagos fajlagos vezetőképességét jelenti.

Általános esetben α értéke csökken, ha az üledékes összlet fajlagos ellenállása növekszik. Egy olyan modellen belül, ahol több változó vastagságú réteg is található, α értéke az aljzat dőlésének függvényében változik.

Néhány egyszerű modell esetére α értékének a medencefelépítés változásától való függését elméleti számításokkal vizsgáltuk.

A 7. ábrán látható modellre a medencealjzat $5^\circ, 10^\circ, 20^\circ$ és 30° dőlésszögénél számítottuk az α értéket, az üledékösszlet rétegeinek különböző

7. ábra Физ. 7 Fig. 7

$$\frac{\rho_3}{\rho_2} = \eta \text{ és } v = \frac{h_3}{h_2}$$

paramétereire és a dőlt réteghatár különböző dőlésértékeire. Határfeltétel volt, hogy $H_0 = 2000 \text{ m}$ mélységnél a $\bar{\rho}_0 = 10$, illetve 20 Ohmm .

A 8–13. ábrákon láthatjuk az α érték változását az említett paraméterek függvényében.

Megállapítható, hogy az aljzat dőlésszögének növekedésével adott γ_2 érték mellett kezdetben α gyorsan változik, de ha az aljzat dőlése az üledékben levő elválasztó határfelület dőlésének kb. háromszorososa, úgy α értéke γ_n/γ_2 értéktől lényegében függetlenné válik és inkább az összletet felépítő rétegek η és v paramétereitől függ.

Ha a $\gamma_n/\gamma_2 < 2$, úgy az α érték differenciált módon változik, γ_n/γ_2 , illetve η függvényében, míg v értékétől kisebb mértékben függ.

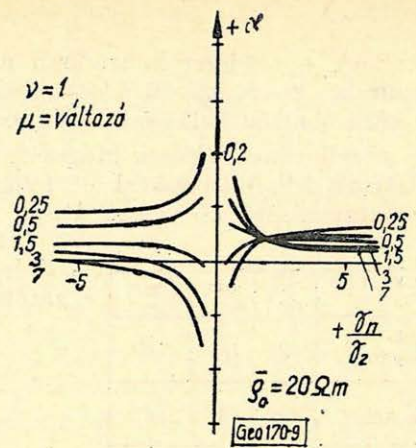
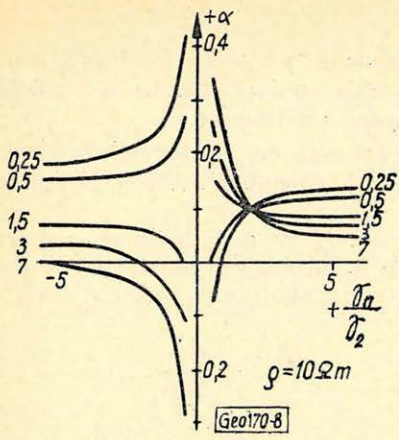
A szeizmikus refrakciós szelvények adataiból, a reflexiós szelvények dőlésadatainak figyelembevételével az α értékek elvileg lehetőséget nyújthatnak az üledékes összlet ellenállásviszonyainak lokális vizsgálatára, és ennek megfelelően az üledékes összlet összetételének vizsgálatára.

Az ismertetett alapelvek levezetése és a kezdeti állapotban levő vizsgálatokból leszűrt néhány megállapítás bizonyos egyszerűsítő feltételezések mellett történt.

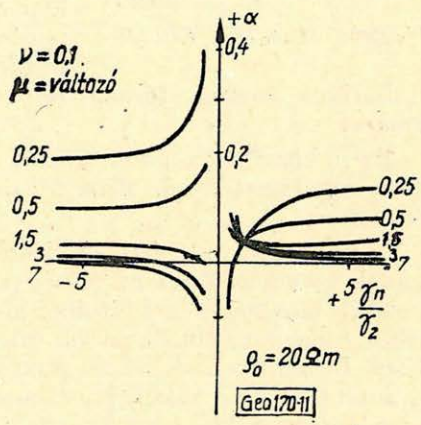
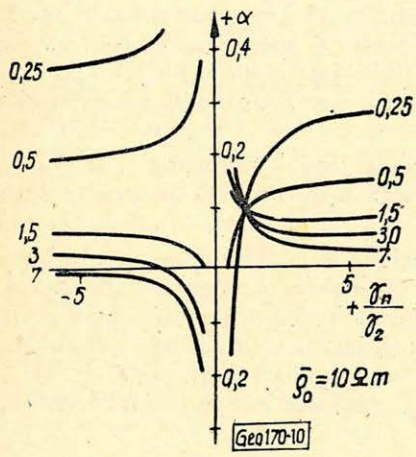
Vizsgáljuk meg, hogy a határfeltételek, amelyek esetére a lineáris $S(H)$ függvényt levezettük és annak tulajdonságait analizáltuk, a gyakorlatban hogyan teljesülnek, vagyis a terepi mérési adatok igazolják-e az $S(H)$ függvény linearitását.

Az $S(H)$ függvények vizsgálatának gyakorlati tapasztalatai

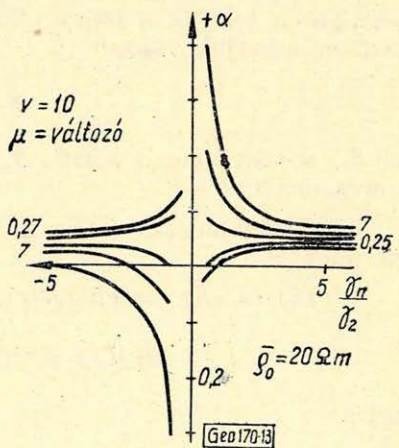
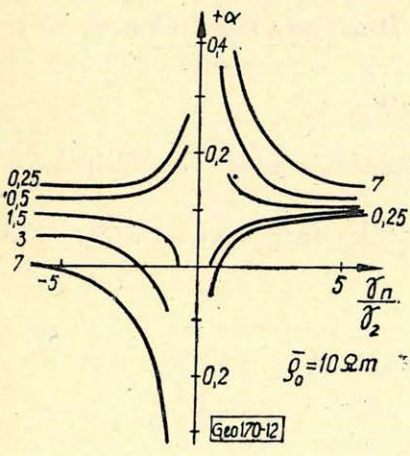
Az $S(H)$ függvények S adatait a gyakorlatban a mélyszondázási görbék 45° -os szög alatt emelkedő ágából határozhatjuk meg, ha a mérés vezérszintje a harmadidőszakai medenceljzat felszíne. Meghatározhatók az S értékek a földi elektromágneses tér „ S ” periódustartományba tartozó változásainak felhasználásával a magnetotellurikus szelvényezés módszerével is [4].

8-9. ábra   Фиг. 8-9   Fig. 8-9

10-11. ábra   Фиг. 10-11   Fig. 10-11

12-13. ábra   Фиг. 12-13   Fig. 12-13

Ezek a módszerek azonban alkalmazásuk jelenlegi stádiumában csak viszonylag kevés számú adatot szolgáltatnak, ami a gyakorlati vizsgálatok számára nem ad kellő számú és részletességű eredményt.

A tellurikus mérések módszere – ugyancsak az S intervallumba tartozó pulzációk felhasználásával – felhasználható részletes területi S anomáliák meghatározására közvetett úton.

Ismeretes, hogy a tellurikus area érték a bázispont és a mérőpont alatti S_B és S_M vezetőképességértékek hányadosa [5], [6]

$$A^{-1} = \frac{S_M}{S_B} \quad (14)$$

Összehasonlított áll. pont	$\frac{A_{I.}^{-1}}{A_{II.}^{-1}}$	$\frac{S_{DEE.}}{S_{DEI.}}$	$\frac{S_{MTII.}}{S_{MTI.}}$
Ajak-Lövöpetri	1,04	1,05	1,10
Ajak-Nagyhalász	0,95	0,96	0,97
Lövöpetri-Nagyhalász	0,92	0,90	0,88

[Göml. 70-74]

14. ábra $\Phi_{uz. 14}$ Fig. 14

Amennyiben a bázispontra vonatkozó S_B értéket a fent említett módszerek valamelyikével meghatározzuk, az izoarea térkép S anomália térképpé számítható át. Több ponton végzett S meghatározással az átszámítás középhibáját csökkenthetjük. Ily módon felhasználható az $S(H)$ függvényvizsgálatok számára.

a tellurikus izoarea térkép számára.

Ezt a közvetítő módon végzett S meghatározást, amint azt *Vozoff* és *Ellis* említi, alkalmazták pl. *Kanadában* végzett tellurikus és magnetotellurikus méréseknél [7].

A tellurikus area-értékek átszámításával kapott S értékek megbízhatóságának szemléltetésére az ország ÉK-i részének 3 pontján korábban végzett geoelektromos mérések adataiból mutatunk be példát. A mérési pontokon tellurikus, magnetotellurikus és dipol szondázások adataival rendelkezünk. (*NME Geofizikai Tanszék* és *ELGI* mérései alapján). Egy pont A^{-1} , S_{MT} és S_{DE} adatának és a másik pont megfelelő adatának hányadosát képeztük. Az eredményeket táblázatba foglaltuk [8].

A maximális eltérés kb. 5%, ami az eredmények jó egyezését jelenti. Ennek alapján az $S(H)$ függvény linearitásának kísérleti adatokon történő vizsgálatát a tellurikus area értékek és a H mélység közötti korreláció vizsgálatára vezethetjük vissza:

$$S_M = A^{-1}S_B, \quad (15)$$

ahol S_M a mérőállomás alatti, S_B a bázisállomás alatti vezetőképesség, A^{-1} az area érték.

Mivel S_B konstans érték, így az $A^{-1}(H)$ függvényt az $S(H)$ függvény determinálja.

A (15) és (8) összefüggésekből

$$S(H) = A^{-1}(H)S_B = \alpha H + \beta, \quad (16)$$

vagyis

$$A^{-1}(H) = \alpha' H + \beta'. \quad (17)$$

Ezek szerint a tellurikus area érték és az üledékvastagság közötti összefüggés is lineáris. Az összefüggést ábrázoló egyenes iránytangense

$$\alpha' = \frac{\alpha}{S_B},$$

ordinátametszete

$$\beta' = \frac{\beta}{S_B}.$$

Ez a megállapítás látszatra ellentmondásban van az $A(H)$ függvény hatványfüggvénnyel történő megközelítésével, melyet eddig hazai vonatkozásban alkalmaztunk. A hatványfüggvénnyel való közelítésnél, amelyet empirikus adatok alapján a gyakorlat alkalmazhatónak talált, feltételezték, hogy az $A(H)$ függvény kifejezhető a következő módon [9]:

$$A^{-1}(H) = \frac{H^b}{a}, \quad (18)$$

ahol „ a ” a bázispont alatti geoelektromos szelvény felépítésétől függő konstans, „ b ” értéke a geoelektromos szelvénymodell paramétereire jellemző konstans érték, ún. szedimentációs koeficiens.

A hatványfüggvénnyel való közelítés log-log koordinátarendszerben lineáris függvényalakot eredményezett, de a logaritmikus skála hatása miatt, kevés számú adatból nem tűnt ki, hogy „ b ” csak kis mélységintervallumra közelíthető konstans értékkel. A „ b ” paraméternek nagyobb mélységintervallumban a mélységtől való függésére először Ádám Antal modellkísérletei utaltak, azonban a témával kapcsolatban további vizsgálat nem történt [10].

A „ b ” érték mélységtől való függését a (18) és (16) összefüggésből határozhatjuk meg a geoelektromos szelvény ismeretében:

$$b = 1 + \frac{l_n \bar{\varrho}_0 + l_n S(H) - l_n H}{l_n H - l_n H_0}, \quad (19)$$

ahol

$\bar{\varrho}_0$ = a bázispont alatti összlet átlagos fajlagos ellenállása,

H_0 = a bázispont alatti mélység.

Vizsgáljuk meg mindezek után, hogy az ország különböző területeiről származó szeizmikus és tellurikus mérési adatok hogyan igazolják az $A(H)$ illetve $S(H)$ függvény linearitását.

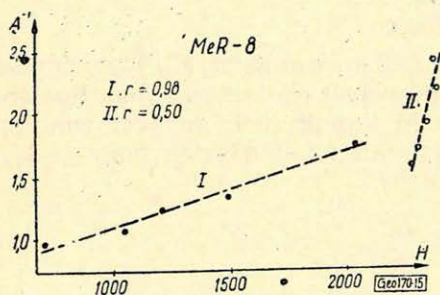
Az $A(H)$ függvényre nyert lineáris forma lehetővé teszi, hogy az összefüggő adatok grafikus ábrázolásán túl a korrelációs számítás alkalmazzuk lineáris regresszió formájában annak vizsgálatára, hogy a mondott határfeltételek a gyakorlatban teljesülnek-e.

A regressziós egyenes meghatározza az $A(H)$ függvényt, a korrelációs koeficiens (r) értékéből következtethetünk a linearitás teljesülésének mértékére. A következő ábrákon az ország különböző területeiről származó mérési adatok felhasználásával nyert $A(H)$ függvények láthatók [11], [12], [13], [14].

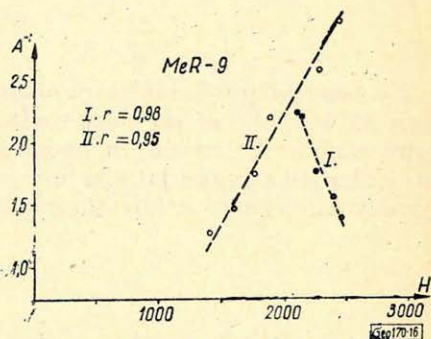
A 15. és 16. ábra Eger – Mezőkeresztes környékéről a MeR-8 és MeR-9 refrakciós vonalak $A(H)$ függvényét ábrázolja, részben interpolált A^{-1} értékek felhasználásával.

A 17. ábra Nagykáta–Jászberény térségében levő *NkR-16* refrakciós vonal $A(H)$ függvényét ábrázolja a szelvény mentén mért A^{-1} adatokból.

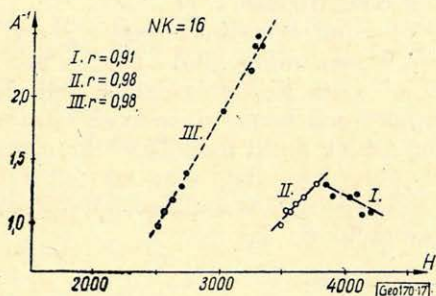
A 18. és 19. ábra a Dél-Balaton-nál Ságvár környékén végzett kísérleti tellurikus és korábbi refrakciós mérések adataiból nyert $A(H)$ függvényeket ábrázolja a *DR-XII* és *DR-XII/K₁* vonalon, szelvény mentén mért adatok alapján.

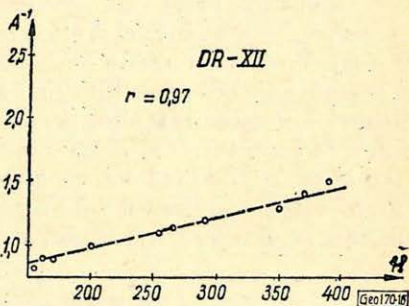
15. ábra Φ uz. 15 Fig. 15

16. ábra Φ uz. 16 Fig. 16

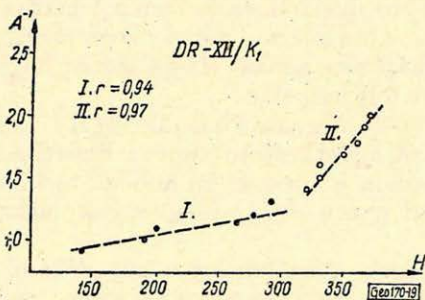

17. ábra Φ uz. 17 Fig. 17

18. ábra Φ uz. 18 Fig. 18

A bemutatott mérési adatok és a számított korrelációs koeficiensnek szerint az $A(H)$ függvények és ennek megfelelően az $S(H)$ függvények az elméletileg meghatározott alakot mutatják. A korrelációs koeficiens az egységhez közeli értéket mutat.

19. ábra Φ uz. 19 Fig. 19

A bemutatott ábrákon világosan elhatárolható a modellek különböző értelmezési tartománya.

A *MeR*-8 (15. ábra) és *DR*-XII/ K_1 (19. ábra), vonalak $A(H)$ függvényein az I. és II-vel jelölt szakaszok jelzik az üledék szelvény mentén bekövetkező felépítésbeli változását.

Feltehető, hogy az $A(H)$ függvények jelzett változása a nagyobb vastagságú miocén vulkáni összlet (vagy más nagyellenállású üledékes kőzet) elterjedési határát jelzi, ezt azonban csak további részletes vizsgálat tudja majd megbízhatóan eldönteni.

A *MeR*-9 és *BNK*-16 vonal $A(H)$ függvényei (16. ábra) és (17. ábra), lényeges momentumra hívják fel a figyelmet. Az ábrákon I-el jelölt függvényszakaszok a medencealjzat és a tellurikus értékek közötti negatív korrelációt mutatják változatlanul lineáris kapcsolat formájában. Ennek elvi lehetőségét már a 8-13. ábrák elméleti görbéi is megvilágították, a negatív „ α ” értékekkel.

Ilyen eset létrejöhet pl., ha a medencealjzatra települt nagyellenállású kőzetösszlet felszínének dőlésiránya (a fedőüledékhez viszonyított bizonyos mérvű ellenállás kontraszt esetén), ellentétes a medencealjzat dőlésirányával. De az elméleti görbék bizonyos esetben azonos dőlésirányoknál is negatív korrelációt mutatnak.

Ilyen esetben a medencealjzat feletti üledéksorban települő árnyékoló összlet hatása jelentkezik a tellurikus anomáliaképben, és éppen a mondott eltérés figyelmeztet a földtani felépítésben bekövetkezett változásra. Az ilyen területek elhatárolásához és földtani felépítésük megállapításához, az $S(H)$ függvények vizsgálata feltehetően használható eredményeket fog szolgáltatni a jövőben.

IRODALOM

- [1] *Dr. Szénás György*: A geofizikai térképezés földtani alapjai Magyarországon. M. Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet Évkönyve II. köt. 1965.
- [2] *Golovcün V. N.*: *Elektrorazvedka*. Kiev, 1963.
- [3] *Szpravocsnyik Geofizika III. Elektrorazvedka*. 1963.
- [4] *Bergyicsevszkij M. N.*: A magnetotellurikus szelvényezés alapjai. *Prikladnaja Geofizika* No. 28. 1960.
- [5] *Bergyicsevszkij M. N.*: Magnetotellurikus tér a horizontálisan inhomogén közegben. *Prikladnaja Geofizika* No. 31. 1961.
- [6] *Szabadváry László*: Ellenállás ($\rho\sigma$) korrekció alkalmazása a tellurikus mérések értelmezésénél. *Magyar Geofizika* VI. évf. 2. sz. 1965.
- [7] *Vozoff, Ellis és Burke*: Tellurikus áramok és alkalmazásuk a kőolajkutatásban. *Bulletin of the American Association of petroleum Geologists*. USA 1964. dec.
- [8] *NME Geofizikai Tanszék*: Jelentés a Kisvárdai térségében 1963. évben végzett tellurikus és magnetotellurikus mérésekről. Miskolc 1964.
- [9] *Erkel András*: Vezérszint meghatározás tellurikus méréseknél. *Magyar Geofizika*, VI. évf. 2. sz. 1965.
- [10] *Ádám Antal*: Földiárammodell. *Geofizikai Közl.* X. kötet 1-4. sz.
- [11] *NME Geofizikai Tanszék*: Jelentés az 1960. évben Eger-Mezőkeresztes térségében végzett tellurikus mérésekről. Miskolc, 1961.
- [12] *64. sz. Jelentés a Mezőkeresztes-Kerecsend térségében 1960. évben végzett szeizmikus refrakciós mérésekről*. OKGT SZKÜ. Bp. 1961.
- [13] *OKGT SZKÜ.*: E-1 sz. jelentés a Nagykáta-Albertirsa kutatási területen 1963-1964. évben végzett geoelektromos mérésekről. Bp. 1965.
- [14] *OKGT SZKÜ.*: 47. sz. Jelentés az 1955. évi Dél-balatoni reflexiós és refrakciós szeizmikus mérésekről. Bpest, 1958.